

DICTIONAR DE CONCEPTE
OPERATIONALE

A

Abaterile de la calitatile generale ale stilului nu trebuie folosite in vorbirea cultivata, ele fiind utilizate in operele literare cu intentie stilistica.

Abaterile de la claritate:

- *obscuritatea* rezulta din erorile de folosire a limbii la unul sau mai multe niveluri;
- *non-sensul* exprima o contradictie logica generatoare de absurd;
- *paradoxul* este combinarea unor idei cu sensuri opuse sau contradictorii;
- *echivocul* rezulta din formulari care pot avea cel putin doua sensuri fara a permite optiunea pentru unul dintre ele;
- *pleonasmul* consta in repetarea aceleiasi idei prin doua cuvinte aflate in relatie de subordonare;
- *tautologia* consta in repetarea aceleiasi idei prin doua cuvinte aflate in relatie de coordonare;
- *ermetismul* este incifrarea intentionata a comunicarii.

Abaterile de la proprietate:

- folosirea improprie a unor cuvinte sau constructii;
- amestecul de elemente caracteristice unor stiluri diferite.

Abaterile de la corectitudine:

- *solecismul* este o greseala de natura sintactica; apare in propozitie prin dezacorduri, iar in fraze prin folosirea nepotrivita a elementelor de relatie;
- *anacolutul* este incrucisarea a doua constructii sintactice diferite.

Abaterile de la precizie:

- *prolixitatea* consta in aglomerarea comunicarii cu multe cuvinte inutile si nelalocul lor;
- *digresiunea* este indepartarea de la ideea centrala a comunicarii prin dezvoltarea altor idei;

Abaterile de la puritate se realizeaza prin amestecul de *registre lexicale* (arhaisme, neologisme, regionalisme, elemente de argou).

Calitatile particulare ale stilului confera originalitate in exprimarea orala si scrisa. Ele sunt:

- *naturaletatea* este exprimarea fireasca si cu stapanire deplina a resurselor limbii;
- *simplitatea* este utilizarea cuvintelor si a structurilor sintactice cu frecventa mare in limba;
- *armonia* este perfecta coordonanta a componentelor fiecarui nivel al limbii;
- *concizia* este concentrarea exprimarii se reducerea ei la strictul necesar;
- *oralitatea* este folosirea in comunicare a elementelor de limba vorbita.

Abaterile de la calitatile particulare ale stilului:

- *cacofonia* reprezinta combinatii de sunete de la finalul si inceputul cuvintelor, stridente sonor, care produc asociatii semantice neplacute;
- *poliloghia* este exprimarea de tip logoree, plina de confuzii si ambiguitati.

Accent: pronuntarea apasata “proeminenta” a unei silabe.

Acronia este un artificiu in constructia unui text narativ ce instaureaza neconcordanta dintre timpul real al desfasurarii evenimentelor si *cronologia liniara* (ideala) a nararii lor. Procedeu este folosit pentru: nararea in planuri paralele, explicari, rememorari.

Actul gratuit este o actiune umana care este in afara oricarui sistem moral si nu se poate justifica decat prin el insusi. In literatura, apare ca forma de manifestare a personajului cu traseu interior discontinuu si este introdus Dostodievski, prin romanul “Crima si pedeapsa”.

Actiunea, ca totalitate a evenimentelor se constituie prin trecerea dintr-o situatie in alta, prin *situatie* intelegandu-se relatia dintre personaje la un moment dat. Trecerea dintr-o situatie in alta se realizeaza prin:

- introducerea de personaje noi;
- inlaturarea personajelor vechi;
- modificarea legaturilor dintre ele.

Aforismul ca specie inrudita cu fragmentul, este sentinta care rezuma o idee importanta in putine cuvinte.

Analepsa este evocarea ulterioara a unui eveniment anterior fata de punctul in care ne aflam al *istoriei*. Are rolul de a completa perspectiva asupra unui personaj, eveniment, etc.

Analiza psihologica este o modalitate de sondare a subiectivitatii personajului pentru a evidentia tensiunile, cautarile, traumele vietii interioare. Se poate realiza in planul personajului prin *dialog*, *stil indirect liber* si *monolog interior*.

Antagonistul este al doilea actor cu rol de adversar al primului actor, protagonistul (in tragedia antica greaca).

Anticalofilia presupune sinceritate absoluta, banalitate scoasa de sub tirania semnificativului, renuntare la stilul frumos.

Anticiparea este o modalitate de a prefigura evoluția personajului, realizată prin replici, prin gesturi sau situații care anunță evenimentele ulterioare, hotărâtoare în desfășurarea faptelor.

Anticlimax este opoziția în același context (mai restrâns - o frază, mai larg - întreaga operă) a două gradări: una ascendentă și cealaltă descendentă. Anticlimaxul impune adesea existența unui climax.

Antiromanul este o operă literară în proză, polemică și radicală, care tinde să prezinte realitatea fără a se supune convențiilor romanului. Înglobează forme experimentale caracteristice modernismului și se distinge prin: lipsa subiectului evident, episoade fără legătură între ele, minimă dezvoltare a personajelor, descrierea obiectelor care abundă, sufocând spațiul românesc. Nu se urmărește verosimilul, ci suprimarea lui prin: amestec de planuri, colaje, schimbări de registru, digresiuni, citate, introducerea unor pasaje nonfictionale, a stereotipurilor de limbaj, etc.

Antiteza ca formă a repetiției se realizează prin contrastul dintre doi termeni care au o parte identică sau comună.

Arhaismul este o formă lexicală, fonetică, morfologică sau sintactică specifică unei perioade îndepărtate în raport cu momentul prezent, care fie a dispărut, fie se folosește foarte rar fiind considerat învechit. În comunicarea literară, noțiunea de arhaism poate fi folosită diferit, în funcție de instanțele comunicării:

- pentru a desemna cuvintele folosite de autor în mod intenționat (cu intenție stilistică) pentru a reprezenta un anumit timp istoric;
- pentru a desemna cuvinte resimțite de un cititor concret al unui text literar, ca dispărute din limba sau învechite.

Autenticitatea este o trăsătură caracteristică a prozei de analiză, implică refuzul schematismului psihologic și al problematicii exclusiv sociale. Presupune sinceritate absolută, banalitate scoasă de sub tirania semnificativului, renunțare la stilul frumos (anticalofilie). Autenticitatea reprezintă condiția esențială a originalității și primește statutul de valoare estetică. Principiul autenticității în literatură este o convenție care vizează reducerea distanței dintre existența reală și universul secund al operei. El funcționează atât la nivelul formei operei, cât și la nivelul conținutului, dar concepția despre autenticitate și soluțiile de a o realiza diferă în funcție de factorii obiectivi (contextul în care trăiește autorul), cât și subiectivi (individualitatea autorului).

Autorul abstract:

- este o versiune a autorului concret, proiectată în operă;

- rezulta din lectura operei, nu tine, in mod obligatoriu, de intentia autorului concret;
- este creatorul lumii operei;
- prezenta sa in text poate fi mai mult sau mai putin discreta;
- exprima in mod indirect o anumita viziune asupra lumii, care se poate deduce din universul reprezentat, teme, idei, personaje;
- distinctia dintre autorul concret si autorul abstract se poate evidentia la nivelul optiunilor politice, ideologice, filozofice, exprimate intr-o opera literara; nu o data aceste optiuni sunt in opozitie fata de cele ale autorului concret.

Autorul concret:

- este creatorul real al unei opere literare;
- este o personalitate independenta de opera literara, cu propria sa biografie;
- apartine lumii reale, si nu lumii fictionale, deci traieste intr-o anumita epoca istorica.

B

Basmul este o creatie literara care la origine se comunica nemijlocit, prin viu gai, de la un **povestitor** catre **ascultatorii** sai. Acest mod de transmitere directa, specific culturii populare se numeste *oralitate*. Basmul este ilustrat de mai multe tipuri:

cu animale (povestiri cu protagonisti animale carora li se gasesc corespondenti in ordinea umana pe baza unor trasaturi considerate specifice): “Capra cu trei iezi”, “Punguta cu doi bani”.

Culte valorificate de scriitorii clasici in opere originale, numite basme culte: Ion Creanga “Povestea lui Harap-Alb”, “Povestea porcului”, “Povestea lui Stan Patitul”, Mihai Eminescu “Fat-Frumos-din-Lacrima”, Ioan Slavici “Zana Zorilor”, “Florita-din-codru”, “Ileana cea sireata”, “Doi fete cu stea in frunte”. Relatia dintre basmul popular si basmul cult:

- basmul cult imita relatia de comunicare de tip oral din basmul popular;
- tiparul narativ si functiile specifice basmului popular sunt preluate din basmul cult;
- adoptarea speciilor populare de catre un scriitor se face din perspectiva modului sau propriu de a concepe lumea si a stilului care il individualizeaza.

Basme fantastice (naratiuni in care este reprezentata o lume neobisnuita, de proportii fabuloase): “Povestea lui Harap-Alb”, “Povestea porcului”. Termenii fantastic si fabulos sunt folositi adeseori ca termeni sinonimi. Basmul popular este numit basm fantastic, care apartine imaginarului si sinonim cu cel de fabulos, miraculos.

Basme nuvelistice (naratiuni care asimileaza intr-un orizont fabulos sau hiperbolic aspecte de existenta cotidiana): “Soacra cu trei nurori”, “Povestea lui Stan Patitul”.

Basmul popular - personaje-caracteristici:

- sunt atat oameni cat si fiinte imaginare;
- sunt grupati in doua serii opuse: personaje negative si pozitive;
- sunt universali: feciorul de imparat sau de om sarac, fratele cel mic, zmei, imparati;
- sunt secundati de donatori, personaje care-l sprijina pe erou in actiunea sa;
- se compun dintr-o marime constanta, functia, si una variabila, attributele exterioare;
- marimea variabila nu da varietate de substanta personajelor, acestea diferentiandu-se doar prin varsta, sex, conditie, etc.

c

Caracterizarea directa poate fi realizata de catre:

- narator (prin portretul fizic si/sau moral, prin comentarii explicite, aluzii);
- personajul insusi (autocaracterizarea prin marturisiri facute altor personaje, autoanalize monologate);
- alte personaje (prin marturii, descrieri, etc).

Caracterizarea indirecta se deduce din:

- actiunile, atitudinile, opiniile exprimate de personaj;
- mediul in care traieste: orasul, casa, interiorul, dar si familia, grupul sau societatea in care evolueaza;
- limbajul folosit (de la registrul al limbii, pana la particularitatile de ordin stilistic).

Categoria timpului in naratiune presupune diferite tipuri de relatii:

- *cronologia* priveste raportul dintre felul cum se succed evenimentele in *discurs* si felul cum se succed aceleasi evenimente in *istorie*;
- *durata* sau *viteza temporală* se refera la raportul dintre durata variabila a elementelor *istoriei* si pseudodurata relatarii lor in *discurs*;
- *frecventa* priveste posibilitatea de repetare a *discursului* si a *istoriei*;
- *distantă temporală* se stabileste intre faptele petrecute si momentul enuntarii lor.

Categorii textuale:

- *textul* este un ansamblu de fraze aflat in relatie si caracterizat prin continuitatea si stabilitatea sensului;
- *coeziunea* desemneaza modalitatile specific verbale guvernand relatiile sintactice care mentin identitatea referintei;
- *coerenta* este o trasatura a organizarii textului, de natura semantica; ea trimite la un anumit sens global al acestuia si asigura integrarea treptata a semnificatiilor in jurul unei teme.

Cererea este un text cu destinatie oficiala prin care o persoana solicita rezolvare unei probleme personale sau de grup. Continut:

- formula de adresare (cu precizarea functiei celui caruia i se adreseaza solicitantul);
- datele solicitantului (nume, functie, adresa);

- formularea concisa si clara a obiectului solicitarii;
- motivarea solicitarii (eventual, temeiul legal);
- semnatura solicitantului, data, localitatea;
- functia celui caruia i se adreseaza cererea.

Ciclul romanesc este formula narativa in care autorul prezinta destinele diferitelor personaje si succesiunea generatiilor pe parcursul mai multor perioade istorice.

Cititorul abstract:

- este destinatarul pe care opera literara il presupune, il proiecteaza, il contine implicit;
- este imaginea receptorului ideal pe care il reclama o anumita opera literara, receptor capabil sa realizeze o lectura corespunzatoare, corecta.

Cititorul concret:

- este destinatarul/receptorul unei opere literare;
- este o persoana reala, cu o existenta independenta de cea a autorului;
- traieste intr-o anumita epoca istorica, aceeasi sau diferita de cea a autorului concret.

Cititorul fictiv este cel caruia i se adreseaza autorul pe parcursul discursului sau narativ si se mai numeste si *naratar*.

Climax este figura care consta intr-o gradatie ascendenta intr-un context mai restrans (o fraza) sau mai larg (intregul unei opere) si care are functia stilistica de a mari expresivitatea contextului.

Cliseul este o formula verbala uzata, stereotipa si banalizata in forma si/sau continut, fara valoare expresiva, intrebuintata in imprejurari asemanatoare, dintr-o desprindere facila. Cliseul prezinta interes literar, atunci cand este folosit cu intentie si in exces, capatand caracter de parodie, satira, caricatura si avand functie ironica sau umoristica. Cliseul nu admite variante, are aceeasi usurinta de distributie ca si un cuvint, reprezinta o

deviere fata de context. Poate fi pus in relatie de sinonimie cu *sablonul*, *stereotipia*, *locul comun*, *automatismul verbal*.

Coerenta este o trasatura esentiala a romanului realist, care-l face credibil si convingator. Se realizeaza prin diferite reguli: a repetitiei, a noncontradictiei, etc. Romanul realist refuza, la nivelul *istoriei*, loviturile de teatru si situatiile neprevazute, preferand intrigi simple si banale. Multe dintre descrieri, scene, tablouri se succed intr-o ordine care implica *paralelism*, *gradatie sau antiteza*. Coerenta este o trasatura a organizarii textului, de natura semantica; ea trimite la un anumit sens global al acestuia si asigura integrarea treptata a semnificatiilor in jurul unei teme.

Coeziunea desemneaza modalitatile specific verbale guvernand relatiile sintactice care mentin identitatea referintei.

Comicul este un mod de reprezentare artistica a realitatii generator de ras datorita evidentierii unui contrast: dintre frumos si urat, esenta si aparenta, valoare si non-valoare, scop si mijloace, efort si realizare, dintre intentie si rezultatul ei.

Comunicarea literara/comunicarea non-literara apartenenta unei comunicari verbale la sfera literaturii se poate stabili in functie de mai multe criterii:

- caracterul fictional (chiar si partial) al lumii reprezentate; artistul nu copiaza realitatea, ci o reprezinta in mod propriu;
- o organizare speciala a comunicarii, diferita de cea a comunicarii uzuale;
- o forma lingvistica deosebita, manifestata in limbajul "figurat";
- modul in care o comunicare verbala constituie o expresie a autorului ei, o exteriorizare cat mai personala, originala a emotiilor sale;
- efectul, impresia provocata asupra ascultatorului/cititorului.

Comunicare orala/comunicare scrisa.

Comunicare verbala este comunicare care are loc intre oameni prin intermediul codului numit limba naturala. Ea se diferentiaza dupa modul de transmitere a informatiei:

- comunicare verbala orala;

- comunicare verbala scrisa;

Intre comunicarea orala si cea scrisa se stabilesc relatii de contrast:

- forma sonora a limbii/forma grafica a limbii;
- mod natural de comunicare/mod artificial de comunicare;
- destinatarul este fizic prezent/destinatarul este la distanta in timp si in spatiu;
- este spontana/este elaborata;
- este mai libera/este mai controlata;
- este momentana/este fixata in scris;

Relatiile de contrast se manifesta si la nivel gramatical si lexical:

- farza de tip juxtapus/fraza cu propozitii subordonate;
- structuri de repetitie, intercalari, fraze neterminate/structuri sintactice elaborate, incheiate, fara intercalari;
- repetitii, clisee, cuvinte de umplutura/evitarea repetitiei prin sinonimie sau prin varierea constructiei sintactice.

Comunicare verbala si non-verbala - comunicarea verbala este comunicarea care are loc intre oameni prin intermediul codului numit limba naturala. Ea se poate produce prin doua canale: oral si/sau scris. Ea recurge la limba naturala, dar si la un sistem suplimentar de codificare.

Conflictul este factorul determinant in desfasurarea actiunii unei opere literare epice sau dramatice. El poate fi unul exterior manifestat prin:

- confruntarea deschisa ori mocnita dintre personaje (sau grupuri de personaje) avand interese sau conceptii diferite;
- contradictia dintre un personaj si mediul ostil afirmarii sale ca personalitate.

Conflictul poate fi *interior*, constand in tensiunea care decurge din sentimentele, optiunile contradictorii ale unuia si aceluasi personaj.

Din perspectiva momentelor subiectului, izbucnirea conflictului se suprapune cu intriga, maxima tensiune cu punctul culminant, iar solutionarea conflictului cu deznodamantul.

Conflictul in romanul realist este generat, de obicei, de dorinta de parvenire a unui personaj, de lupta pentru putere sau pentru o pozitie sociala, de meandrelor iubirii (impartasite, neimpartasite, interesate, dezinteresate), de obtinere a unei mosteniri.

Conflictul latent este o varianta de conflict prin care se desemneaza o tensiune interioara sau exterioara nemanifestata, dar importanta pentru evolutia personajelor sau a actiunii.

Conflictele secundare ale romanului realist pot avea efecte imprevizibile asupra intrigii principale. Ele sunt sustinute, de obicei, de personaje secundare.

Constructia personajului se face prin asocierea a doua dimenisuni: una sociala, exterioara, alta psihologica, interioara.

Constructia prozei de analiza are ca aspecte caracteristice:

- acronia;
- dilatarea timpului real;
- atentia acordata faptului banal;
- reproducerea unor documente (prin colaj).

Constructia operei epice poate fi realizata la nivelul formei prin organizarea in capitole, parti, cicluri (constructia externa) sau la nivelul continutului printr-o anumita dispunere a evenimentelor, prin modul in care se stabilesc relatiile dintre ele, prin revenirea unor scene, situatii, personaje, etc. (constructia interna).

Constructia in abis este inserarea intr-o naratiune a unui text (titlu, motto, citat, mica istorisire) care o rezuma sau ii concentreaza elementele semnificative. Este asadar un procedeu de oglindire a textului in el insusi, o autorefectare.

Cronica- tipologie:

- cronica domneasca este cronica oficiala, intocmirea sub directa supraveghere a domnului care a avut initiativa ei si este expresia punctului de vedere oficial;
- cronica de autor este cea pe care o intocmeste un invatat laic, un exponent al unei clase sociale care poate avea acces la instructie si are initiativa de a fixa in scris evenimentele;

- cronică anonimă (anonimul) este un tip de cronică al cărei autor nu este cunoscut; cercetările întreprinse asupra acestei opere, începând cu secolul al XIX-lea, au permis diferite ipoteze privind paternitatea lor; pentru a desemna presupusul autor se folosește formula “atribuit lui ...”.

Cronologia unei opere epice presupune raportul între succesiunea faptelor și ordinea relatării lor. Nuvela istorică respectă, în linii mari, cronologia liniară (relatarea faptelor se face în ordinea în care s-au desfășurat). Caracterul liniar nu exclude întreruperile (întoarceri în trecut, pauze descriptive, etc.).

Cronotopul denumește relația esențială dintre timp și spațiu într-o narativă. Tremenul, transpus în teoria literară din științele matematice, care l-au preluat din teoria relativității, e folosit ca să desemneze legătura indisolubilă dintre spațiu și timp, înțelegând timpul ca a patra dimensiune a spațiului. El presupune o simbioză între elementele de ordin temporal și spațial în cadrul aceluiași întreg, concret și definit. Prin concentrare, timpul devine concret, iar spațiul se extinde și este inclus în mișcarea timpului, în mișcarea subiectului, a istoriei. Elementele definitorii pentru timp își află astfel expresia în planul spațial, iar spațiul capătă sens și dimensiune pe plan temporal. Cronotopii constituie centre de organizare în jurul cărora gravitează evenimentele din istoria romanului; aici se “înnoadă” și se “deznoadă” firele subiectului.

Curriculum vitae (prescurtat CV) este un memoriu de activitate extins la întreaga activitate și orientat în funcție de scopul întocmirii: angajare, obținerea unei colaborări externe, a unei burse, înscrierea la un examen de masterat, doctorat, etc. Continut:

- date personale complete;
- studii (scolile absolvite, diplome obținute, stagii de specializare);
- performanțe în activitatea de instruire (olimpiade, concursuri);
- limbi străine cunoscute;
- activitatea profesională (abilități și calități, pasiuni intelectuale și profesionale, preocupări în domeniu, obiective profesionale propuse);
- recomandări și referințe din partea unor foruri competente sau a unor persoane;

- data si semnatura.

Cuvinte argotice - scriitorii construiesc personaje diferite, conferindu-le un anumit limbaj pentru care aleg particularitati ale lexicului adecvate statutului social al acestuia: cuvinte argotice sau de jargon, elemente de limbaj familiar sau neologic.

D

Debit verbal - numarul unitatilor minimale (sunete, silabe) emise pe secunda.

Descrierea in romanul realist este facuta de narator, de un personaj, de un spectator anonim, etc. si poate avea urmatoarele functii:

- prezentarea cadrului actiunii (spatiu si timp);
- crearea atmosferei;
- includerea unor elemente cu valoare simbolica si de anticipare;
- crearea impresiei de verosimilitate a lumii fictionale.

Ex. Romanul realist *Ion* de Liviu Rebreanu.

Dezbaterea este un tip de discutie pe o anumita tema, cu mai multi participanti, ale caror opinii nu coincid.

Tema unei dezbateri poate fi:

- un aspect general al existentei unei comunitati, mai numeroase sau mai putin numeroase: nationale, etnice, minoritare, profesionale, etc.;
- o problema urgenta, la a carei rezolvare se poate ajunge pe mai multe cai, asupra carora este nevoie de un acord.

Dezbaterea este o forma de dialog care se bazeaza pe un set de reguli mai numeroase decat cele care reglementeaza modul curent de comunicare, conversatia.

Deznodământul în romanul realist este cert, marchează o rezolvare a conflictelor, nu lasă loc interpretărilor cititorului, așa cum se întâmplă în operele literare cu final deschis. Ex romanul realist *Ion* de Liviu Rebreanu.

Dialogul este o formă de comunicare între două sau mai multe persoane care își transmit informații cu diverse scopuri. Forma cea mai frecventă a dialogului este conversația cotidiană.

Replica este intervenția în dialog a unui participant. Schimbul a cel puțin două replici este unitatea de bază a dialogului.

Regulile dialogului:

cooperare:

- cantitatea;
- calitatea;
- relevanța;

politete (negativă sau pozitivă):

- tactul;
- aprobarea
- modestia;
- simpatia;

Structura dialogului:

local:

- întrebare - răspuns;
- oferta - acceptare;
- oferta - refuz;
- salut - salut;
- compliment - acceptare;
- compliment - refuz;

secvențial

general:

- secvența de inițiere;
- secvența de bază;
- secvența de încheiere.

Dialogul literar este modalitatea literară care constă din alternarea replicilor a două sau mai multe personaje dintr-o operă literară, de obicei epică sau dramatică. Este folosit pentru a pune în scenă istoria (reprezentarea).

Ex *Moara cu noroc* de Ioan Slavici.

Digresiunea consta, de regula in consideratii ale autorului - narator cu privire la figurile si evenimentele naratiunii; ele produc o dilatare a timpului discursului. Corespondenta intre unitatile celor doua timpuri (al istoriei si al discursului) cunoaste cele mai variate forme: elipsa, rezumatul, redarea in stil direct, analiza, digresiunea.

Ex *Ion, Baltagul*.

Discursul este relatarea unui eveniment sau a unei serii de evenimente si implica instantele comunicarii narrative, un narator, un cititor si un mod de a face cunoscute evenimentele si personajele. Discursul este o expunere orala sau scrisa a unei teme in fata unui auditoriu cu scopul de a-l convige, de a-l emotiona.

Ex *Hanul Ancutei*.

Discursul de receptie este un discurs academic sustinut de catre un membru nou ales, in fata celorlalti membri ai Academiei. Se rosteste o singura data in viata. Foloseste un anumit tip de stil retoric. Primeste, intotdeauna, un discurs de raspuns, care imbina elogiul cu polemica eleganta.

Ex *O. Goga, "Cosbuc" (raspuns G. Bogdan - Duica 30 mai 1923)*.

Discursul reprodus poate fi dialogul intre personaje sau monologul unui personaj. Este forma cea mai mimetica, prin care este redat discursul personajelor fara nici o modificare, in stil direct sau prin vorbire directa.

Discursul retoric este unul din primele procedee prin care naratiunea:

- iese din relatarea in stil indirect;
- introduce in text planul personajului;
- are, de obicei, marcile formale ale unei exprimari orale adresate: constructii retorice (interogatii, exclamatii, imprecatii), fraze scurte sau eliptice, aluzia, livrescul, enumeratia, etc.

Ex *Alexandru Lapusneanu C. Negruzzi*

Discursul transpus este trecerea cuvintelor unui personaj in vorbire indirecta. Naratorul reproduce discursul personajelor in stil indirect sau vorbire indirecta. Marcile discursului transpus sunt verbele declarative prin

care naratorul introduce replicile personajelor la persoana a III-a, comprimandu-le, interpretandu-le.

Ex. *La hanul lui Manjoala* de I.L.Caragiale.

E

Elemente paraverbale:

- accent: pronunțarea apăsata, “proeminentă” a unei silabe;
- intonație: curba melodică care se produce datorită variațiilor de înălțime a sunetului în cursul emisieii unei fraze;
- debit verbal: numărul unităților minimale (sunete, silabe) emise pe secundă;
- ritm verbal: succesiunea de silabe “proeminente” și “neproeminente” între care se produce o distanță temporară;
- elipsa într-o naratiune este omisiunea unui eveniment sau a unei perioade a istoriei: timpul trăit de personaje continuă să se deruleze, dar discursul trece la un alt moment sau eveniment al naratiunii. Elipsa solicită o colaborare din partea cititorului; acesta este provocat să descifreze conotații, să descopere cele trecute sub tăcere sau comprimate de autor. Literatura modernă utilizează frecvent elipsa, sub diferite forme (ambiguitatea, tăcerea, absența) și la nivelul relației dintre istorie și discurs și la nivelul modurilor de expunere, în special al dialogului.

Elipsa este omisiunea din discurs a unor evenimente presupuse istoriei. Ea apare și în corespondența dintre unitățile celor două timpuri: al istoriei și al discursului.

Emblema personajului, ca procedeu particular de caracterizare, poate fi realizată:

- printr-un obiect aparținând personajului;
- printr-un detaliu vestimentar sau de limbaj;
- printr-un loc, un timp evocate ca semnificative pentru personaj.

Epilogul este partea finală a unei opere literare având un pronunțat caracter conclusiv. Rolul epilogului este acela de a sublinia ideea principală a operei și/sau de a clarifica evoluția ulterioară a unor personaje.

Episodul este un fragment al istoriei relatand o actiune secundara intr-o opera epica sau dramatica. Structura fiecarui episod se integreaza in ansamblul operei respective, in unitatea si coerenta acesteia. Episodul implica uneori prezenta unui personaj episodic, care desi insufleteste unul din episoadele romanului, are un rol pasager.

Ex. *Baltagul* de M.Sadoveanu.

Eroul este personajul principal dintr-o opera epica sau dramatica avand rol esential in actiune. In literatura din antichitate si din evul mediu, eroul este un personaj legendar, cu caracter exemplar, calitatile sale exceptionale situandu-l deasupra celorlalti oameni. In "Poetica" a filozofului Aristotel, eroii sunt de trei tipuri, conform pozitiei lor in raport cu oamenii:

- eroi inzestrati cu puteri divine (mituri si carti sacre);
- eroi cu insusiri superioare oamenilor obisnuiti (din legende, povesti, basme);
- eroi aflati deasupra semenilor (din tragedii, epopei).

Cand eroul numai apartine unei ordini divine sau semidivine si isi pierde caracterul exemplar, el devine personaj.

Literatura secolului XX prezinta eroul in diferite formule, fie anti-eroul (insul comun), fie personajul absent, care nu apare ca prezenta in discurs ci in istorie.

Ex. *Baltagul* de M.Sadoveanu.

Eseul este scrierea in proza, de dimensiuni variabile (de la cateva pagini, la un volum intreg) care trateaza intr-o maniera argumentativa personala orice tema din domenii ca: filozofie, cultura, arta, religie, stiinta.

Caracteristici ale eseului:

- eseul propune ca obiect al cunoasterii un adevar propriu, subiectiv, posibil, partial, valabil pentru un anumit stadiu al evolutiei spirituale a eseistului;
- sfera de investigatie este nelimitata (arta, natura, lumea ideilor, orice experienta umana);
- subiectivitatea eseistului implica un raport variabil intre spontaneitate si reflectie, intre lirism si detasare, intre fantezie si rigoare;

- ca metoda, eseul refuza orice norma: mizeaza pe improvizatie, pe fragmentarism, pe lipsa de rigoare care nu inseamna si lipsa de coerenta;
- manifesta ostilitate fata de eruditia ostentativa si documentatie excesiva (note, citate savante);
- permite asocierea libera de idei in jurul unor puncte de vedere care, in final, configureaza o semnificatie ce nu reprezinta solutia definitiva a problemei;
- libertatea de miscare si de initiativa spirituala e, totusi, limitata de pariul pe care il face fiecare eseist autentic: un punct de vedere original, inedit;
- stilul eseistic mizeaza pe calitatile particulare ale stilului: naturalitate, simplitate, armonie, concizie, umor, etc.

Expozitiunea in romanul realist se poate realiza prin “convocarea” personajelor mai importante cu un anumit pretext (hora, bal, nunta, joc de carti, calatoria in acelasi compartiment).

Ex. Liviu Rebreanu foloseste doua modalitati de realizare a expozitiunii: scena colectiva (*Ion, Padurea spanzuratilor*) sau mozaicul de secvente (*Rascoala*).

Exprimarea orală - dificultati in folosirea corecta a formelor flexionare de:

substantiv:

- substantivele masculine terminate in vocala -u (codru, socru, lotru, membru) au forme de plural nearticulat (-i) si articulat (-ii), care se deosebesc numai in scris;
- formele de genitiv dativ singular al substantivelor feminine se construiesc de la forma de plural nominativ-acuzativ nearticulat, primind desinenta -i (casa-case-casei; tara-tari-tarii);
- daca substantivele se termina in hiatal -ie, atunci articolul hotarat -i se adauga direct la forma de N-Ac singular (istorie-istoriei);
- articolul hotarat se aseaza inaintea substantivelor in genitiv-dativ numai la numele proprii masculine si feminine terminate in consoana sau alta vocala decat a;
- substantivele neutre: *chibrit, nivel, hotel, joben* formeaza pluralul cu desinenta -uri;

adjectiv:

- se folosesc fara grade de comparatie adjectivele care prin sensul lor nu admit compararea (mort, viu, complet, concret, abstract, desavarsit, principal, secundar, prim, ultim); adjectivele care in limba latina sunt la superlativ (maxim, minim, optim) sau comparativ (superior, inferior);
- sunt invariabile adjectivele neologice (motrice, tenace, locvace, perspicace, feroce, precoce) si unele adjective care denumesc culori (roz, gri, lila, mov, oliv);
- adjectivele compuse prin alaturare dintr-un adverb si un participiu realizeaza acordul cu substantivul determinat, numai prin schimbarea formei de participiu (cartea sus-numita, balena nou-nascuta).

numeral:

- numeralul cardinal compus (doisprezece) are forma de masculin si de feminin (ora douasprezece);
- numeralele cardinale de la unu la nouasprezece, in relatie cu un substantiv au valoare adjectivala (nouasprezece trandafiri), incepand cu douazeci, ele au numai valoare substantivala (douazeci de trandafiri).

Exprimarea orală și scrisă - abaterile de la calitățile generale ale stilului care trebuie evitate în vorbirea cultivată apar în operele literare, utilizarea lor având intenție stilistică.

abateri de la claritate:

- obscuritatea;
- non-sensul;
- paradoxul;
- echivocul;
- pleonasmul;
- tautologia;
- ermetismul.

abateri de la proprietate:

- folosirea improprie a unor cuvinte sau construcții;
- amestecul de elemente caracteristice unor stiluri diferite.

abaterile de la corectitudine:

- solecismul;
- anacolutul.

Exprimarea scrisa - scrierea corecta presupune cunoasterea sistemului grafic prin care sunt transcrise sunetele, a semnelor de ortografie si de punctuatie, precum si a regulilor dupa care functioneaza acestea.

Exprimarea in scris presupune cunoasterea tipurilor de texte scrise care sunt folosite in diverse situatii de comunicare si a regulilor dupa care se produc ele.

F

Fabulosul este un mod de reflectare a lumii caracterizat prin intamplari si personaje care sunt exclusiv produsul imaginatiei, fara corespondent in lumea reala; calitatile, caracteristicile pe care le presupune universul, de regula, fabulos sunt supranaturale. Fiind la inceput o trasatura a sincretismului primitiv, fabulosul a devenit cu timpul o dimensiune a creatiei artistice.

Fantasticul isi are originea in atractia pentru supranatural si pentru vis a fiintei umane, in functia pe care o au acestea de a permite iesirea din limitele impuse conditiei sale. Jocul cu posibilul a fost transpus in teme care se constituie intr-un adevarat repertoriu al genului:

- tema dublului;
- tema pactului cu fortele demonice;
- tema calatoriei sufletelor;
- tema calatoriei cosmice.

Universul fantastic este populat cu fiinte stranii, cu obiecte magice, cu vehicule ciudate. Aceasta lume supranaturala are multe elemente in comun cu basmul, dar, in acelasi timp, are propriile legi.

Ex. *La hanul lui Manjoala* de I.L.Caragiale, *La tiganci* de Mircea Eliade.

Finalul in romanul realist evidentiaza viziunea scriitorului care intentioneaza sa realizeze o reprezentare a lumii la fel de complexa si de adevarata ca si a celei reale, si asigura coerenta elementelor care compun intregul, precum si unitatea viziunii artistice.

finalul nu coincide intotdeauna cu deznodamantul si foloseste diverse strategii:

- desriere care reia datele din incipit;
 - dialog sau replica prin care se rezuma lumea fictiunii;
 - prefigurare a unor evenimente care numai sunt relatate in roman.
- finalul realizeaza deschiderea catre lumea cititorului pentru ca sugereaza:
- posibilitatea de a continua actiunea;
 - indiferenta fata de elementele relatate;
- finalul in romanul realist implica simultan inchiderea si deschiderea latentă a unei continuari, face posibilă constructia unui nou ciclu romanesc.

Fluxul constiintei este o modalitate de reprezentare a vietii interioare in fictiune prin mimarea miscarilor psihice si al cursului sinuos al gandurilor spontane ale personajului. El se bazeaza pe asocierea libera de idei si ignorarea succesiunii logice sau cronologice a evenimentelor.

Fluxul constiintei a fost confundat multa vreme cu monologul interior. In functie de tipurile de discurs (stil direct, stil indirect liber): fluxul constiintei ar desemna “fenomenul psihic in sine”, iar monologul interior “verbalizarea acestui fenomen”. Fluxul constiintei este o tehnica de creatie specifica romanului de analiza psihologica.

Ex. *Ultima noapte de dragoste, intaia noapte de razboi* de Camil Petrescu.

Focalizarea reprezinta perspectiva din care evenimentele unei naratiuni sunt aduse la cunostiinta cititorului de catre autor. Ea implica si concentrarea evenimentelor prin revenire, insistenta, etc.

Tipuri de focalizare:

focalizare externa:

- inregistreaza evenimentele asemenea camerei de luat vederi;
- aduce in fata cititorului fapte brute, fara sa le insoteasca de judecati si comentarii;
- nu are acces la gandurile, traiirile personajului;
- produce efectul de neutralitate, obiectivitate, prin absenta inregistrării emotiei;
- nu orienteaza reactiile cititorului;
- apare destul de rar.

focalizarea interna:

- urmărește gândurile personajului și pătrunde în conștiința acestuia;
- da cititorului impresia că percepe și judecă ființele și lucrurile;
- recurge la verbe de percepție (a vedea, a auzi, a simți, a dori, a crede).
- permite accesul cititorului la psihologia personajului;
- oferă posibilitatea de a înțelege psihologia personajului din interior;
- creează complicitatea cititorului cu personajul, mergând până la identificare cu acesta (împărtășirea emoțiilor).

focalizarea zero:

- descrie realitatea din perspectiva naratorului omniscient;
- oferă o viziune globală;
- furnizează cititorului cele mai numeroase informații;
- da impresia cititorului că domina povestirea.

Ex. *Ion* de Liviu Rebreanu.

Formula initială, finală și mediană - începutul și sfârșitul basmelor sunt marcate prin formule inițiale și finale, care încadrează discursul narativ, înlesnind trecerea din lumea reală în lumea funcțională, care, în cazul basmului, este o lume fabuloasă; în cuprinsul textului apar și formule mediane.

Ex. *Povestea lui Harap-Alb* de I. Creangă

Fragmentul, în literatură, este un text de dimensiuni reduse, care exprimă o idee sau o imagine cu o mare forță de expresie. În filozofie este opusul sistemului.

Funcțiile basmului este o situație-tip bine definită din punctul de vedere al semnificației ei pentru desfășurarea acțiunii. Succesiunea funcțiilor este aceeași, indiferent de basm. Unele funcții pot lipsi (de exemplu înșelăciunea), altele, cum ar fi prejudicierea - lipsa, călătoria, lupta, victoria sunt prezente în orice basm.

Unele funcții sunt dispuse în perechi: interdicție - încălcare, luptă - victorie, etc.

Aceeași funcție se poate reprezenta, de obicei, de două sau de trei ori.

Ex. *Povestea lui Harap-Alb* de I. Creangă

Functiile lectorului:

- de a intelege textul (in termeni de comunicare, de a decoda si de a interpreta mesajul);
- de a evalua textul (de a avea o atitudine, de a-l judeca);
- de a coopera (de a raspunde la solicitarile de producere a sensului operei pe care i le autorul operei literare).

Functiile portretului:

- functia de informare. Portretul da posibilitatea descoperirii personajului, a reprezentarii lui, permite cunoasterea statutului sau social, a convigerilor sale, etc.
- functia de revelator (de dezvaluire). Fizionomia, tinuta pot dezvalui gandurile si intentiile secrete, pot indica defecte sau calitati care anticipeaza ori explica o anumita evolutie.
- functia simbolica. Portretul poate sa fie reprezentativ pentru o categorie sociala, o trasatura umana, o tipologie, etc.

G

Genurile sunt tiparele de baza a literaturii, determinate de modalitatea in care scriitorul se comunica pe sine in opera literara.

Genul epic desemneaza un mod de comunicare indirecta a autorului, prin prezentare si reprezentare a unor evenimente (prin naratiune).

Genul dramatic implica o comunicare indirecta a autorului, prin reprezentare, cu ajutorul personajelor.

Genul liric denumeste un mod de comunicare aparent directa a autorului.

Gradatia ca forma a repetitiei consta in succesiunea acelorasi elemente intr-o variatie ascendenta sau descendenta care evita primejdia monotonei. Gradatia apare in scene, descrieri si tablouri.

Graiurile vorbite pe teritoriul tarii noastre sunt: graiul moldovenesc, muntenesc, maramuresean, crisean, banatean.

I

Incipitul este o formula de inceput a unui roman (a unei nuvele) care se tine minte si are consecinte in desfasurarea ulterioara a operei.

Ex. *Ion* de Liviu Rebreanu.

Instantele comunicarii literare de tip narativ:

- concrete: autor concret - cititor concret;
- abstracte: autor abstract - cititor abstract;
- fictive: narator -

Intonatie - curba melodica care se produce datorita variatilor de inaltime a sunetului in cursul emisiei unei fraze.

Intriga este acel moment al subiectului unei opere epice sau dramatice care marcheaza aparitia sau uneori chiar intensificarea conflictului, innodarea firelor actiunii, acele fire care se vor deznoda in final. Intriga fixeaza datele actiunii si prefigureaza evolutia ei.

Intrigile destinului sunt:

- intriga melodramatica in care un sir de nenorociri nemeritate se abate asupra unui erou simpatic cititorului, dar a carui slabiciune duce la nenorociri provocand mila cititorului.
- intriga sentimentala este construita invers: eroul simpatic si uneori slab iese invingator dintr-o serie de nenorociri.
- Intriga tragica are un erou simpatic care determina, intr-o oarecare masura, nenorocirile abatute asupra lui si care isi descopera tarziu propria responsabilitate.
- Intriga apologetica are un erou puternic, care trece printr-o serie de obstacole pe care le depaseste pana la sfarsit, ceea ce starneste admiratia si respectul cititorului.

- Intriga sanctiunii are un erou ale carui calitati satanice pot provoca admiratia cititorului, dar nu si simpatia; istoria acestui erou se incheie cu esecul, cu infrangerea.
- Intriga cinica consacra triumful unui personaj rau, in locul sanctiunii finale.

Introspectia este o tehnica specifica romanului de analiza psihologica, o modalitate prin care personajul isi sondeaza starile sufletesti pana la nuante infimezimale. Procedul literar specific de realizare a introspectiei in romanul modern este monologul interior.

Ex. *Ultima noapte de dragoste, intaia noapte de razboi* de Camil Petrescu

Istorie (diegeza) desemneaza intr-o opera literara continutul narativ (evenimentele reale sau fictive) care se constituie intr-un univers autonom, cu legi proprii, un corespondent al vietii.

J

Jargon - scriitorii construiesc personaje carora le confera un anumit limbaj pentru care aleg particularitati ale lexicului adecvate statutului social ale acestora (cuvinte argotice sau de jargon).

L

Lector - relatia dintre lector si text se poate desfasura in doua directii:

- lectorul este un participant la lumea fictionala, se solidarizeaza cu opera, indentificandu-se cu eroii ei;
- lectorul este un spectator al lumii fictionale, o contempla detasat, fara a se implica in evolutia personajelor.

Lectura este ansamblul activitatilor perceptiv si cognitive, urmarind identificarea si intelegerea (comprehensiunea) mesajelor transmise prin scris. Este conditionata de urmatorii parametrii: textul, contextul, lectorul, codurile.

Limbajul familiar este o particularitate a lexicului adaptata de scriitor statutului social al personajului sau.

Limba standard - unele texte literare apartin literaturii vechi si difera in privinta codului lingvistic de felul in care vorbim astazi.

Literatura absurdului este o expresie mai mult sau mai putin directa a neputintei de a intelege si de a ordona legile generale ale existentei ale lumii. Desi cuvantul *absurd* are sens de *incoerent, irational, illogic* operele nu sunt absurde ci au un caracter simbolic. Ele insceneaza absurditatea existentei.

Ex. *Strainul* de Albert Camus si *Castelul, Procesul* de Franz Kafka si *Palnia si Stamate* de Urmuz.

Literatura:

- set aparte de discursuri, diferite de comunicarea cotidiana si de discursurile stiintifice prin marca distinctiva a "literaritatii" (ceea ce face dintr-o opera data o opera literara); prin extensie reusita estetica;
- disciplina de studiu (profesor de literatura);
- sistem sau institutie: ansamblul institutiilor si indivizilor care participa la activitatea literara intr-o epoca data sau in ansamblul unei culturi nationale (literatura veche, literatura contemporana, literatura est-europeana);
- totalitate a ceea ce e scris si tiparit intr-un anumit domeniu (literatura de specialitate, literatura medicala, literatura pedagogica, etc.).

M

Maxima - regula morala enuntata in generalitatea ei.

Memoria involuntara este tehnica de creatie care permite incadrarea amintirilor in fluxul duratei, dar numai pe acelea spontane, neregulate, necautate intentionat. Amintirile involuntare, provocate de un cuvânt, o

culoare, o melodie formeaza ample digresiuni care pulverizeaza structura romanului.

Ex. *Ultima noapte de dragoste, intaia noapte de razboi* de Camil Petrescu.

Memoriul de activitate consemneaza rezultatele unei activitati individuale si completeaza, de obicei, un dosar personal in vederea obtinerii unei gradatii superioare sau a unei avansari.

Continut:

- datele personale ale celui care il intocmeste;
- inforamtii asupra activitatii si rezultatelor obtinute intr-o perioada nelimitata de timp si intr-un anumit domeniu;
- aprecieri ale forurilor competente in legatura cu activitatea depusa, recomandari;
- data, localitatea, semnatura.

Metamorfoza este transformarea unei fiinte sau a unui obiect in ceva diferit de natura sa primara. Metamorfoza este specifica ordinii supraumane si apare atat in basme cat si in literatura fantastica.

Ex. *La tiganci* de Mircea Eliade.

Metaromanul. Romanul devine autoreflexiv, subiectul sau este insusi actul scrierii romanului.

Ex. *Falsificatorii de bani* de Andre Gide.

Modalitatile naratiunii prin care se aduce la cunostinta istoria sunt: prezentarea si reprezentare.

Monologul este o modalitate a comunicarii orale, caracterizata prin vorbirea (discursul) neintrerupta a unei persoane care isi exprima ganduri, stari, sentimente in fata unui auditoriu. In functie de scop (informare, emotionare, persuasiune, destindere) si de situatie exista mai multe forme de monolog:

- interventia;
- relatarea;
- povestirea orala.

Componentele povestirii orale sunt:

- introducerea;

- povestirea propriu-zisa;
- concluzia.

Povestirea poate fi intrerupta spontan de reactia auditoriului.

Reguli pentru elaborarea unui monolog eficient:

- respectarea principiilor valabile si pentru dialog;
- inscrierea oportuna in situatia de comunicare;
- aprecierea justa a contextului formal sau familiar;
- respectarea scopului monologului;
- folosirea unui limbaj sugestiv si adecvat temei;
- raportarea continua la reactiile auditoriului (aprobare, dezaprobare, ostilitate, indiferenta).

Monologul interior este forma narativa prin care personajul isi analizeaza propriile stari sufletesti. Este tipul de enunt cel mai apropiat de intimitatile gandirii. Monologul interior nu are un interlocutor determinat si nu poate fi considerat extensie a unei replici intr-un dialog (functiile sale difera de cele ale monologului propriu-zis). Foloseste persoanele I, a II-a, a III-a in functie de contextul tematic in care apare (memorialistic, relatare obiectiva).

Monologul interior este procedeul literar folosit pentru a dezvalui interioritatea personajului, inca din secolul al XIX-lea. Prozatorii moderni ai secolului al XX-lea rafineaza tehnica monologului interior, punandu-l in relatie cu monologul si cu dialogul.

Ex. *Moara cu noroc* de Ioan Slavici.

Motoul este un pasaj relativ scurt, plasat la inceputul unei opere epice, dar si la inceputul unei parti sau al unui capitol. Poate fi un citat dintr-o alta scriere, o reflectie, un dicton, un proverb sau o replica celebra.

Motoul realizeaza o directionare a lecturii, semnalizeaza aluziv o intentie a autorului, avertizeaza ca textul pretinde un tip de lectura erudit, bazat pe referinte culturale.

Motoul dubleaza textul cu un altul de "sprijin" si obliga la descoperirea acestuia in structura de adancime, disimulata de conflictul, personajele, perspectiva narativa din structura de suprafata a operei.

Ex. *Baltagul* de Mihail Sadoveanu.

N

Naratorul este instanta tipica a textului narativ literar. El comunica lumea narata unui cititor fictiv.

Naratorul poate fi:

- o instanta narativa anonima, care nu participa la actiune;
- un personaj care joaca un rol in lumea narata.

Caracteristici:

- este cel care comunica lumea creata de autorul abstract, cel care intermediaza intre autor si opera literara.
- Este o figura creata, care apartine ansamblului operei literare;
- Pare la prima vedere identic cu autorul, dar este o figura autonoma, creata de autor, ca si personajele romanului.

Tipuri de narator:

- naratorul-personaj (participa la actiune, de cele mai multe ori este personaj principal);
- naratorul-martor (ia parte la actiune in calitate de personaj secundar, prezent la momentele mari ale actiunii, are statut mai de graba de observator decat ca participant activ);
- naratorul-colportor (relateaza o actiune la care nu a luat parte direct, dar in care se implica afectiv, cunoscand-o bine din marturia unui apropiat care a fost implicat si pretinde ca vorbeste in numele lui).

Tipuri de concretizare a relatiei dintre personaj (el din poveste) si narator (el/eu din discurs) sunt:

narator > personaj (viziune din spate);

narator = personaj (viziune impreuna cu ...);

narator < personaj (viziune din afara).

Naratiunea la persoana a III-a se caracterizeaza prin existenta unui narator care nu este prezent in istorie ca actor. Punctul de vedere auctorial consta in prezentarea universului operei din punctul de vedere al naratorului. El poate prezenta universul operei cu sau fara revelarea vietii interioare a personajului, deci poate avea o perceptie externa sau interna a realitatii.

In naratiunea la persoana a III-a de tip auctorial aceasta perceptie este nelimitata, este omniscienta.

Naratorul colporteur - relateaza o actiune la care nu a luat parte direct, dar in care se implica afectiv, cunoscand-o bine din marturia unui apropiat care a fost implicat in aceasta si pretinde ca vorbeste in numele lui.

Naratorul crediabil (sau infailibil) actioneaza si vorbeste in conformitate cu regulile care ordoneaza lumea operei. El dezvaluie ceea ce stie despre faptele relatate. De multe ori, marturia unui narator crediabil e completata sau contrazisa de a altor naratori. El spune ce stie despre anumite fapte in timp ce le relateaza, inainte sau dupa desfasurarea acestora.

Naratorul martor - ia parte la actiune in calitate de personaj secundar, prezent la momentele mari ale actiunii, are statut mai degraba de observator decat de participant activ.

Naratorul necredibil nu dezvaluie tot ce stie despre intamplarile relatate, el nu divulga anumite fapte sau detalii. Omisiunea poate fi intentionata sau involuntara, constienta sau inconstienta.

Naratorii necredibili se deosebesc in mod simtitor intre ei in functie de gradul de implicare in faptele relatate ori in functie de distantarea fata de ele.

Naratorul obiectiv in romanul realist face o relatare voit neutra si impersonala a evenimentelor la care iau parte personajele. El nu intervine in desfasurarea actiunii prin comentarii sau explicatii. Naratorul obiectiv in romanul *Ion* controleaza discret faptele narate, fara sa aiba intentia de a manipula personajele si de a emite judecati asupra conduitei acestora.

Naratorul omniscient domina universul operei, stie totul despre personajele si intamplarile pe care la relateaza, care poate dezvalui chiar si gandurile ascunse ale personajelor. Omniscienta naratorului se realizeaza fie prin interventii directe si explicatii, fie prin comentarii generale si generalizari facute dintr-o perspectiva neutra.

Naratorul personaj - participa la actiune, de cele mai multe ori este personaj principal.

Naratiunea este un mod de comunicare al carui obiect sunt fapte, intamplari in succesiune.

Obiectul unei naratiuni poate fi:

- fapte, intamplari reale (apartin istoriei);
- fapte, intamplari imaginate (apartin fictiunii).

Naratiunea cu cadru - povestirile compun de multe ori un ciclu unitar, naratiunea cu cadru, numita fie povestire in rama, fie povestire cu sertare. Modelul naratiunii cu cadru este oriental (*O mie si una de nopti*) si occidental, cultivat din Renastere pana in epoca moderna.

Ex. *Hanul Ancutei* de Mihail Sadoveanu.

Naratiunea la persoana a III-a se caracterizeaza prin existenta unui narator care nu este prezent in istorie ca actor.

Punctul de vedere din care este privit universul operei intr-o naratiune la persoana a III-a poate fi atat al naratorului cat si al actorului.

Naratiunea la persoana I poate exprima identitatea dintre narator si personajul principal. Ea se caracterizeaza prin existenta unui narator care este prezent in istorie si ca personaj (actor). Prezentarea universului operei din punctul de vedere al naratorului-personaj se numeste perspectiva actoriala.

Ex. *Ultima noapte de dragoste, intaia noapte de razboi* de Camil Petrescu.

Naratiunea ca discurs implica doua categorii: timpul si modalitatile. Timpul naratiunii exprima raportul dintre timpul istoriei si timpul discursului.

Modalitatile naratiunii prin care se aduce la cunostinta istoria sunt prezentarea si reprezentarea.

Naratiunea ca istorie are in centrul ei actiunea si personajele aflate in anumite raporturi. Formele repetitiei pot fi: antiteza, gradatia, paralelismul (nume identice cu ale anumitor figuri retorice).

Noua structura presupune:

- optiunea pentru modelul narativ proustian;
- ca valoare suprema autenticitatea, care devine si o forma de manifestare a solidaritatii de generatie;
- accentul pus pe subiectivitate din care deriva importanta perspectivei actoriale;

- ca problema centrala timpul conceput ca durata, renuntarea la cronologie;
- inovatii in plan narativ care au ca efect modernizarea relatarii si amplificarea functiilor monologului interior.

Nuvela este o specie a genului epic in proza cu actiune mai ampla decat a schitei si a povestirii si cu o constructie mai complexa, datorita conflictelor mai numeroase, numarului crescut de personaje, precum si posibilitatii de evolutie a personajelor principale.

Nuvela fantastica plaseaza istoria in teritoriul de granita dintre natural si supranatural; daca pana in final evenimentele isi gasesc explicatia in teritoriul naturalului, textul se incadreaza in categoria straniului, a senzationalului; iar daca pana in final evenimentele isi gasesc explicatia in teritoriul supranaturalului, se incadreaza in categoria fabulosului, feericului, a himericului.

Ex. *Sarmanul Dionis* de Mihai Eminescu, *La hanul lui Manjoala* de I. L. Caragiale, *La tiganci* de Mircea Eliade.

Nuvela istorica (C. Negruzzi *Alexandru Lapusneanul*) - caracteristici:

- personajul principal, care indica titlul nuvelei, este, de obicei, domnitorul sangeros in jurul caruia graviteaza omul de incredere, dusmanul ascuns, doamna / domnita angelica, boierii uneltitori;
- cronologia este liniara, iar finalul concentreaza in mod artificial intregul;
- constructia este dramatica, alcatuita din patru parti, purtand fiecare drept moto o replica memorabila sau avand ca indiciu numele locurilor;
- accentul cade pe densitatea faptelor; "culoarea locala" este creata prin diferite procedee (prin descrieri de interioare, de vestimentatie, prin valorile stilistice ale limbii folosite).

Nuvela psihologica - trasaturi:

- orientarea manifesta spre universul actualitaii imediate;
- analiza procesului de integrare a individului patriarhal in modernitate si a efectelor dramatice asupra vietii sale sufletesti (tipul inadaptatului);

- conflictele vizeaza nivelul existential al personajului, nu numai pe cel social (cotidian) sau sentimental, dar pot sa implice si mentalul colectiv;
- descopera complexitatea sufletelor simple (tarani, hangii, jandarmi);
- temele predilecte: frica, obsesia cu tot ceea ce ele presupun (exacerbarea perceptiei, alienare, stari onirice), erosul;
- analiza psihologica se impune in contextul preocuparilor stiintifice legate de ereditate, de tipurile umane, de psihologia varstelor.

Ex. Ioan Slavici: *Padureanca, Moara cu noroc*; I. L. Caragiale *In vreme de razboi, O faclie de Paste*.

Nuvela sociala - Nicolae Filimon *Nenorocirile unui slujnicar*, Gala Galaction *Langa apa Vodislavei*.

Nuvela tragica - insuficient data ...

O

Oralitatea ca mod de creatie - ca trasatura specifica pentru opera literara populara, oralitatea se manifesta sub doua aspecte: un mod de transmitere, de comunicare a operei, dar si un mod de creatie, pentru ca povestitorul nu isi compune inainte opera, ci o realizeaza spontan, pornind de la reguli fixate prin traditie: o schema narativa, secvente tip, anumite personaje, formule. Fiecare specie folclorica respecta un set de reguli proprii.

Oralitatea ca mod de transmitere - modul de transmitere direct specific culturii populare, comunicarea de la povestitor catre ascultatori se numeste oralitate. Prezenta destinatarului in acelasi timp si spatiu cu emitatorul mesajului permite comunicarea simultana prin mai multe limbaje (sincretismul de limbaje): pe langa limbajul verbal, si prin limbaje non-verbale - gestică, mimica, miscare muzica, etc.

P

Parabola este o naratiune cu scop didactic care dezvaluie un adevar general, prin analogie cu o situatie concreta.

- A fost utilizata la inceput in scrierile religioase, pentru a transmite, intr-un mod accesibil, adevaruri ezoterice (parabolele din Evanghelii).
- Spre deosebire de fabula, parabola nu corespunde cu situatia reala in toate amanuntele, ci numai intr-un punct esential si semnificativ. Parabola isi pastreaza, prin urmare, o anumita autonomie estetica si semnificativa.

Paralela este compozitia care urmareste evidentierea prin comparare, a asemanarilor si a deosebirilor dintre doua opere literare, a doi scriitori sau ale aceluiasi scriitor, dintre o anumita caracteristica (tema familiei, oralitatea operei, un anumit tip de personaj) a operelor a doi scriitori. Finalitatea unei compozitii de tip paralela:

- evidentierea identitatii distincte a fiecaruia dintre cele doua opere, stiluri, etc;
- intelegerea unui aspect mai putin cunoscut prin raportare la unul familiar;
- stabilirea unei ierarhii intre cele doua aspecte comparate.

Paralelismul este forma cea mai raspandita a repetitiei si este, de obicei, constituit din cel putin doua secvente care contin si elemente identice si elemente diferite. Paralelismul se realizeaza la nivelul marilor unitati ale naratiunii (firele conducatoare ale intrigii) sau la nivelul detaliilor (formule verbale).

Parodia este o imitatie a unui text literar cunoscut care urmareste un efect umoristic, de obicei prin accentuarea trasaturilor caracteristice ale originalului. Prin imitare si caricaturizare, parodia devine implicit si o modalitate de a critica. Uneori opere care pornesc de la intentii parodice devin autonome.

Ex. *Don Quijote* de Miguel de Cervantes, *Palnia si Stamate* de Urmuz.

Pauza sau suspendarea timpului este ilustrata de descrieri sau reflectii filozofice, morale, etc. unde timpului, ca discurs, nu-i corespunde nici un timp al istoriei.

Pauza descriptiva intrerupe naratiunea ca sa pregateasca punctul culminant sau apare chiar intr-un moment de maxima tensiune, prelungind-o printr-o descriere (loc, personaj, ceremonie, atmosfera, etc.).

Performarea reprezinta transmiterea unei opere folclorice cu o interpretare a acesteia.

Personajul este o categorie fundamentala a tuturor operelor epice si dramatice; el ocupa locul principal in sistemul operei literare, alaturi de alte categorii precum istorie si discurs, spatiu si timp, etc.

Constructia personajului se realizeaza prin asocierea a doua dimensiuni: una sociala, exterioara, alta psihologica, interioara.

Personajul absent care nu apare ca prezenta in discurs, ci in istorie, iar actiunile si atributele sale, reiesind din evocari si rememorari, ii confera treptat statutul de erou.

Ex. *Baltagul* de Mihail Sadoveanu.

Personajul actor joaca un rol in evenimentele narate din naratiunea la persoana I unde naratorul este simultan si personaj.

Ex. *La hanul lui Manjoala* de I. L. Caragiale.

Personajul alter ego este "purtatorul de cuvânt" al autorului; in romanul realist, prin personajul alter ego, autorul asigura un grad mai mare de obiectivitate discursului sau.

Ex. *Titu Herdelea* - Liviu Rebreanu.

Personajul antagonis si protagonist - termenii provin din tragedia antica greaca si desemneaza primul actor - protagonistul - si al doilea actor cu rol de adversar - antagonistul.

Ex. *Corn de vanatoare* de Al. Ivasiuc.

Personajul artefact (marioneta, manechin) este un personaj construit la vedere, care lasa impresia unei intruchipari fara psihologie distincta, dar capabil sa se metamorfozeze, sa transgreseze regnurile. Este un semn al alienarii prin reducerea organicului al mecanic, a naturalului la artificial. Personajul artefact este un produs care nu isi gaseste loc intr-un univers antropocentric, iar in opera literara este prizonierul unei logici interioare din care nu poate iesi.

Ex. *Intre cotete* de Al. Macedonski, *Palnia si Stamate* de Urmuz.

Personajul eponim este personajul protagonist al carui nume da titlul operei epice.

Personajul functional (care indeplineste o functie) poate fi un simplu instrument, dupa cum poate fi si complex din punct de vedere al caracterului, fara sa fie inasa mai putin subordonat personajului principal sau intrigii actiunii.

Ex. *Corn de vanatoare* de Al. Ivasiuc.

Personajele imobile (statice) raman neschimbate pe parcursul unei povestiri. Sunt prezentate adesea in paginile aceleiasi opere, ca si personajele mobile. Printre personajele imobile pot fi clasate si acelea ale caror manifestari verbale sau gestuale nu sunt decat o ilustrare a unei insusiri dominante (pozitive sau negative).

Personajele mobile (dinamice) sunt cele care se schimba profund pe parcursul actiunii. Transformarea lor trebuie sa fie plauzibila, justificata, convingatoare.

Personajul narator - in naratiunea la persoana I, naratorul este simultan si personaj. Personajul narator este responsabil de actul nararii.

Ex. *La hanul lui Manjoala* de I. L. Caragiale.

Personajul plat este un tip de personaj care:

- este construit in jurul unei singure idei sau calitati;
- poate fi prezentat intr-o singura fraza;
- este recunoscut usor ori de cate ori apare in text;
- produce propria pui atmosfera;
- impresioneaza dintr-o data cu toata forta pe narator.

Personajul principal in romanul realist sustine firul epic al romanului, este implicat in aproape toate conflictele acestuia. Ascendentul sau asupra celorlalte personaje este asigurat nu numai de numarul mare de pagini in care este prezent, ci si de consistenta manifestarilor si areactiilor sale care devin memorabile.

Caracteristici:

- este exponential pentru o categorie sociala;

- structura sa psihologica este pusa sub semnul unor trasaturi dominante;
- evolutia sa este reliefata prin opozitii si corelatii cu alte personaje;
- devine o instanta importanta a discursului narativ;
- are rolul de mediator in relatia autor - narator - cititor.

Personajul reflector este “purtatorul de cuvânt” al autorului, inzestrat cu o capacitate superioara de a simti si de a intelege. Faptele sunt dezvaluite prin intermediul gandurilor, trairilor si reactiilor sale. El interiorizeaza actiunea si poate ocupa o pozitie centrala (personaj principal) sau marginala (personaj secundar sau episodic) in naratiune.

Ex. *Corn de vanatoare* de Al. Ivasiuc.

Personajul rotund:

- este, de cele mai multe ori, personajul principal al naratiunii;
- are capacitatea de a surprinde cititorul in mod convingator;
- reactiile lui sunt imprevizibile;
- devine memorabil prin gesturile si reactiile sale.

Ex. *Ion* de Liviu Rebreanu.

Personajul tip (caracter) reprezinta lumea.

Ex. *Alexandru Lapusneanul (tipul tiranului sangeros)* de C. Negruzzi.

Personajul in basm - caracteristici:

- sunt atat oameni, cat si fiinte imaginare;
- sunt grupati in doua serii opuse: negative si pozitive;
- sunt universali: feciorul de imparat si de om sarac, fratele cel mic, zmei imparati;
- sunt secundati de donatori, care il sprijina pe erou in actiunea sa;
- se compun dintr-o marime constanta, functia, si una variabila, attributele exterioare;
- marimea variabila nu da varietate de substanta personajelor, acestea diferentiandu-se doar prin varsta, sex, conditie.

Ex. *Povestea lui Harap-Alb* de Ion Creanga.

Personajul in romanul de analiza sufera o mutatie profunda: evolutia sa nu mai este previzibila (nici macar pentru autor). El scapa de sub puterea destinului antic sau a determinismului mediului si se adanceste in propria

constiinta. Preia functiile naratorului, asigura unitatea compositionala, sprijina intriga care si-a diminuat importanta.

Ex. Personajele lui Camil Petrescu.

Personajul in romanul modern - trasaturi:

- parcurge un proces de dez - eroizare, in senul unei rupturi intre calitatile sale si evenimentele in care este implicat;
- este urmarit cu precadere in planul vietii interioare;
- tarseul sau refuza incadrările tipologice determinate social;
- psihologia lui este surprinzătoare, complicata, imprevizibila;
- actele lui sunt adeseori aparent inexplicabile in raport cu psihologia comuna;
- relatia lui cu lumea sta sub semnul tensiunii si exprima refuzul normelor ei;
- evolueaza sau are fatete multiple, se oglindeste diferit in cele din jur.

Personajul in romanul realist sustine firul epic al romanului, este implicat in aproape toate conflictele acestuia. Ascendentul sau asupra celorlalte personaje este asigurat nu numai de numarul mare de pagini in care este prezent, ci si de consistenta manifestarilor si a reactiilor sale, care devin memorabile.

Personajul principal in romanul realist are urmatoarele caracteristici:

- este exponențial pentru a categorie sociala (prin felul in care-si traieste drama);
- structura sa psihologica este pusa sub semnul unor trasaturi dominante;
- evolutia sa este reliefata prin opozitii si corelatii cu alte personaje;
- devine o instanta importanta a discursului narativ;
- are rolul de mediator in relatia autor-narator-cititor.

Perspectiva actoriala este prezentarea universului operei din punctul de vedere al naratorului - personaj (actor).

Ex. *Ultima noapte de dragoste, intaia noapte de razboi* de Camil Petrescu.

Perspectiva auctoriala consta in prezentarea universului operei din punctul de vedere al naratorului. Acesta poate prezenta universul operei cu

sau fara revelarea vietii interioare a personajului, deci poate avea o perceptie externa sau interna a realitatii.

In naratiunea la persoana a III-a de tip auctorial, aceasta perceptie este nelimitata, este omniscienta.

Portretul reprezinta descrierea unui personaj, defineste trasaturile care permit identificarea si analiza acestuia. Tipuri de portret:

- portretul exterior (fizic): descrie trasaturile fetei, imbracamintea, dar si tinuta, silueta, vocea; e realizat prin vocabular concret (campuri lexicale de tip anatomic, senzatii, etc);
- portretul mixt (fizico - psihologic) este cel mai des folosit;
- portretul interior (psihologic sau moral): descrie trasaturile de caracter ale personajului, calitatile si defectele, aptitudinile, gesturile, etc.; e realizat mai ales prin vocabular abstract (campuri lexicale ale gandirii, ale sentimentului si ale moralei).

Postmodernismul este un nou val al literaturii ce isi face apartitia dupa un moment de ruptura, moment in care se intra intr-un alt timp al scrisului in care literatura se intelege si se face altfel. Momentul de inceput al postmodernismului este controversat, deoarece nu se stie cu exactitate data la care aceasta s-a petrecut: anii '60, '70 sau '80 dupa spusele mai multor critici.

Povestirea este opusul actului narativ. Tipuri de povestire:

- factuala - faptele, intamplarile sunt reale;
- de fictiune - faptele, intamplarile sunt imaginate.

Povestirea, ca specie literara, este o naratiune limitata la o singura intamplare relatata, de cele mai multe ori, la persoana I; ea presupune ca povestitor fie un martor, fie un personaj implicat in actiune.

Ex. *Halnul Ancutei* de Mihail Sadoveanu.

Prezentarea (telling) consta in povestirea evenimentelor. Genul epic desemneaza un mod de comunicare indirecta a autorului prin prezentare si reprezentare a unor evenimente. Acest mod de comunicare are specifica naratiunea.

Procesul verbal este un act cu caracter oficial in care se consemneaza anumite fapte existente la un moment dat (desfasurarea unei sedinte, constatarea unei contraventii).

Continut:

- data, locul, persoanele si imprejurarea;
- activitatea este descrisa in termeni precisi (eventual se anexeaza liste de obiecte, dovezi suplimentare, fotografii, etc.);
- spusele celor prezenti sunt notate cu maxima exactitate;
- formula de incheiere este specifica: "Drept pentru care s-a incheiat prezentul proces verbal";
- semnatura tuturor persoanelor participante.

Prolepsa - insuficient data ...

Prologul este partea de inceput a unei opere literare in cuprinsul careia se anunta tema acesteia si se introduc termenii conflictului. Uneori sunt anticipate chiar anumite momente ale actiunii. Poate aparea ca monolog exploziv (al autorului) sau ca dialog (intre personaje).

Punctul culminant este momentul subiectului in care intensitatea naratiunii atinge maxima tensiune. Ritmul evenimentelor narate intr-un roman obiectiv se accentueaza spre punctul culminant si deznodamant.

R

Receptarea este reactia cititorului la lectura unui text literar si actualizarea sensului cu care a fost investit, pe care cititorul il poate completa, imbogatii.

Referatul este un act oficial - administrativ care confirma/infirma anumite fapte, propunand si modalitatea de rezolvare a acestora.

Alte sensuri ale cuvintului referat:

- raport foarte concis, pe marginea unei cereri (a nu se confunda cu rezolutia);
- dare de seama asupra unei carti, a unei activitati sau a unei teze (de licenta, de doctorat).

Regionalismele - receptarea unei comunicari verbale poate fi marcata, al nivelul codului, atat de factorul temporal (prin arhaisme), cat si de

factorul spatial. Marcile spatiale ale unui text se numesc regionalisme (graiuri).

Ex. Muntenesc, moldovenesc, banatean, crisan, maramuresean.

Registre ale limbii - literatura a recurs mereu la gama bogata a registrelor limbii. Astfel, in proza de inspiratie istorica apar arhaisme, iar operele de inspiratie folclorica folosesc cuvinte populare si regionale. Totodata, scriitorii construiesc un personaj consfrindu-i un anumit limbaj, pentru care aleg particularitati ale lexicului adecvate statutului social al acestuia: cuvinte argotice sau de jargon, elemente de limbaj familiar sau neologic.

Relativismul domina viziunea artistica in romanul de analiza. Se manifesta prin: subiectivitate, luciditate, indoiala, ezitare in fata unor concluzii ferme sau chiar imposibilitatea de a conchide, fragmentarism, discontinuitate. Structurile interioare se desfac si se refac permanent.

Ex. *Ultima noapte de dragoste, intaia noapte de razboi* de Camil Petrescu.

Relatia basm cult - basm popular:

- basmul cult imita relatia de comunicare de tip oral din basmul popular;
- tiparul narativ sin functiile specifice basmului popular sunt preluate in basmul cult;
- adoptarea speciei populare de catre un scriitor se face din perspectiva modului sau propriu de a concepe lumea si a stilului care il individualizeaza.

Ex. *Povestea lui Harap-Alb* de Ion Creanga.

Reprezentarea (showing) consta in punerea in scena a evenimentelor prin dialogul personajelor.

Cele doua modalitati au origini diferite: drama si cronica. In drama, evenimentele se desfasoara in fata receptorului (nu numai in spectacolul piesei, ci si in timpul lecturii ei). In cronica, autorul relateaza faptele, personajele nu vorbesc.

Ritmul verbal: succesiunea de silabe “proeminente” si “neproieminente” intre care se produce o distanta temporală.

Romanul este cea mai cuprinzătoare specie a genului epic în proză. Se desfășoară de obicei pe mai multe planuri, rareori pe un singur plan, are conflicte multiple, susținute de un număr mare de personaje. Folosește variate formule narative.

Ex. *Istoria ieroglifică* de Dimitrie Cantemir, *Don Juanii de București* de Radu Ionescu, *Misterele Bucureștilor* de G. Baronzi, *Manoil și Elena* de Dimitrie Bolintineanu, *Ciocoii vechi și noi* de Nicolae Filimon.

Romanul propune o imagine a lumii care ignoră verosimilitatea, lumea configurată nu mai are corespondența imediată și directă în real, ci este prezentă intenția aluzivă. El poate fi mitic, inițiativ sau ezoteric. Uneori în metamorfoză sau romanul poate fi alegorie, parabolă, parodie, metaroman.

Romanul alegoric - nivelul de adâncime al romanului conține adeseori o alegorie.

Ex. *Istoria ieroglifică* de D. Cantemir, *Procesul*, *Castelul* de Franz Kafka.

Roman cronica de familie are în centrul istoriei sale o familie care dă, uneori, și titlul seriei romanești. Într-un ciclu românesc personajele trec dintr-un roman în altul, autorul aducându-le alternativ în prim-plan detinele lor încrucișându-se, evoluând în paralel sau fiind divergente.

Ex. *Comanesteni* de Duiliu Zamfirescu, *Morometii* de Marin Preda.

Romanul de analiză psihologică (subiectiv și liric), proustian reprezintă cea de-a doua orientare, modernistă a prozei interbelice. Autorul nu mai este demiurg al lumii imaginare, ci descoperă limitele condiției umane; are o perspectivă limitată și subiectivă, completată adesea cu opinii despre literatură (Marcel Proust și Camil Petrescu). Tehnicile de creație specifice acestui tip de roman sunt:

- memoria involuntară;
- introspecția;
- fluxul conștiinței.

Romanul de mistere și aventuri - "Don Juanii de București" de Radu Ionescu și "Misterele Bucureștilor" de G. Baronzi.

Romanul mitic inițiativ (vezi definiția romanului).

Romanul modern - modernitatea prozei este judecata de critici dupa doua criterii:

- criteriul tematic, care distinge intre o literatura traditionala, din inspiratie rurala si una moderna, de inspiratie citadina.
- Criteriul atitudinii autorului fata de lumea creata, atitudine care a evoluat de la subiectiv la obiectiv, depasind lirismul si maturizandu-se in creatie epica.

Din perspectiva naratorogiei moderne, decisiv este:

- criteriul raportului dintre narator si personaje care distinge intre naratorul omniscient si perspectiva multiplicata a mai multor tipuri de narator.

Romanul parabola (parodie) - romanul parodiaza uneori o specie epica (romanul cavaleresc), tetralogia Arthur, regele Camelot-ului de T. M. White; romanul istoric poate deveni parabola, ca la Marguerite Yourcenar, in memoriile lui Hadrian.

Romanul parabola trateaza in forma simbolica problemele grave ale existentei umane si le aplica la destinul unui personaj sau al unei comunitati. Libertatea, asumarea responsabilitatii, lupta cu absurdul sunt temele predilecte ale acestui tip de roman.

Ex. *Procesul* de Kafka, *Ciuma* de Albert Camus.

Romanul parodie este o imitatie a unui text literar cunoscut, care urmareste un efect umoristic, de obicei, prin accentuarea trasaturilor caracteristice ale originalului. Prin imitare si caricaturizare, parodia devine implicit si o modalitate de a critica.

Ex. *Don Quijote* de Miquel de Cervantes.

Romanul politist - schema romanului politist explica proliferarea acestei specii. Ca si basmul, romanul politist se compune din actiuni care se succeda in aceiasi ordine: crima, ancheta, descoperirea si dovedirea ucigasului, iar uneori si pedepsirea acestuia.

Intriga este declansata de o infractiune (crima este precedata de disparitia unei persoane).

Ancheta detectivului cuprinde:

- identificarea locului crimei;
- descoperirea cadavului;
- stabilirea mobilului crimei;

- investigarea suspectilor;
- gasirea unor martori sau a dovezilor;
- interogarea vinovatilor.

Incheierea anchetei se face prin:

- dovedirea in public a vinovatiei;
- recunoasterea faptei de catre criminal;
- incredintarea ucigasului justitiei pentru a fi pedepsit.

Ex. *Baltagul* de M. Sadoveanu.

Romanul realist are ca sursa de inspiratie lumea de zi cu zi, pe care scriitorul incearca sa o recreeze, respectand principiul verosimilitatii. El incearca sa reflecte lumea in toata complexitatea ei. Aspira spre totalitate in planul continutului si al formei. Naratorul este obiectiv si omniscient, are acces la toate mecanismele vietii sociale, precum si la intimitatea vietii afective. Materialul epic foarte bogat nu exclude analiza psihologica, care este facuta insa tot din perspectiva unei instante narative supraordonate (naratorul omniscient). Cititorul se indentifica mai putin cu personajul principal si mai mult cu naratorul omniscient.

Modelul narativ realist este configurat de opera unor scriitori ca: Honre de Balzac, Lev N. Tolstoi, Charles Dickens si Liviu Rebreanu.

Romanul sentimental - *Manoil si Elena* de Dimitrie Bolintineanu.

Romanul social - *Ciocoii vechi si noi* de N. Filimon, *Ciclul Comanestenilor*, din care fac parte *Viata la tara si Tanse Scatiu* de Duiliu Zamfirescu si *Mara* de Ioan Slavici.

3

Scena realizeaza coincidenta celor doua temporalitati, a discursului si a istoriei, prin stil direct.

Scrierea corecta presupune recunoasterea sistemului grafic prin care sunt transcrise sunetele, a semnelor de ortografie si de punctuatie, precum si a regulilor dupa care functioneaza acestea.

Sensul conotativ este sensul secundar al cuvântului, actualizat în contexte diferite și în funcție de situația de comunicare, de educația și de cultura emitorului și a receptorului. Conotațiile pot fi:

- tematice - care dezvoltă o temă (timpul, călătoria, jocul, privirea);
- de caracterizare - pot descrie un personaj (portret, statut social, profesie), pot sugera atmosfera (antică, medievală, decadentă), culoarea locală, o anumită țară sau zonă;
- de apreciere pot fi elogioase, critice, satirice, ironice, periorative;
- culturale - fac aluzie la alte texte, la alte arte, la alte culturi.

Sensul denotativ este sensul principal al cuvântului, este un sens explicit, constant și obiectiv, înțeles la fel de către toți vorbitorii limbii. Este și primul sens indicat în articolul de dicționar.

Sincretismul de limbaje permite comunicarea simultană prin mai multe limbaje, datorită prezentei destinatarului în același timp și spațiu cu emitorul mesajului. Limbajul verbal poate fi însoțit și de limbaje nonverbale - gestica, mimica, mișcare, muzică.

Spatiul romanesc - literatura cunoaște două tipuri fundamentale de spațiu - spațiul închis și spațiul deschis, dar și combinarea lor, un spațiu ambiguu, ambivalent.

Spațiul închis poate fi: odaia, casa, castelul ori cetatea, satul sau orașul, etc. și are semnificații mergând de la siguranța, protecție, intimitate, până la clausturare, angoasă, moarte.

Spațiul deschis în contrast cu primul: piața publică, grădina, pădurea, câmpul de luptă, traseul călătoriei, tărâmul exotic, etc. Ele se asociază cu dorința de evadare, explorare, etc.

Speciile care precedă romanul și contribuie la apariția lui în cultura europeană sunt:

- epopeea, în antichitatea greacă și română: *Iliada și Odiseea* de Homer, *Eneida* de Vergiliu;
- romanele grecești și latine: *Daphis și Chloe* de Langos, *Etiopicele* de Heliodor, *Magarul de aur* de Apuleius;
- romanele cavaleresti din ciclul Mesei Rotunde: *Cavalerul Lancelot*, *Perceval* de Chrétien de Troyes, *Tristan și Isolda*.

Specia reprezintă o subdiviziune a genului literar; fiecare gen se exprimă printr-o varietate de specii care presupun încadrarea într-o serie de norme și de convenții. Aceste convenții nu sunt eterne, constituirea lor fiind rezultatul unei revoluții în timp.

Stilul direct - discursul retoric este unul din primele procedee prin care naratiunea:

- iese din relatarea în stil indirect;
- introduce în text planul personajului;
- are, de obicei, marcele formale ale unei exprimări orale adresate: construcții retorice (interogații, exclamații, imprecatii), fraze scurte sau eliptice, aluzia, livrescul, enumeratia, etc.

Stilul indirect liber este considerat o variantă a vorbirii indirecte care constă în reproducerea spuselor cuiva, fără dependența lor de un verb al declarației sau echivalent al acestuia și fără element de relație; într-o naratiune stilul indirect liber face posibilă interferența dintre vorbirea personajului și a naratorului.

Stilul indirect liber împrumută și asociază elemente și din vorbirea directă și din vorbirea indirectă, timpurile verbale și pronumele personale sunt folosite ca în vorbirea indirectă, lipsind relația de subordonare printr-o completivă. Este o modalitate de reproducere a vorbirii și nu trebuie confundat cu monologul interior.

Prin folosirea lui se obține:

- o reproducere a unei presupuse replici a unui personaj;
- o relatare (tot de către autor) a unei suite de reflecții ale personajului, situație în care se aproprie, funcțional, de monologul interior, de care se deosebește formal (prin folosirea exclusiv a persoanei a III-a)

Stilul indirect folosit în nuvela istorică pentru a crea atmosfera de epocă și culoarea locală reprezintă pauze necesare (portrete și descrieri de interioare, ceremonii, etc.). Acestea pot fi realizate la fiecare nivel al limbii:

- la nivel fonetic, ortografic și de punctuație: abundența virgulelor cerute de apozitii și enumeratie, juxtapunere;
- la nivel lexico-semantic:
cuvantul cu frecvența maximă;
rețele lexicale (fizionomie, vestimentație, cromatică);

- la nivel morfo-sintactic:
grupurile nominale (substantiv si adjectiv);
sintaxa frazei finale generatoare de ambiguitate;
- la nivel stilistic: figuri de stil, figuri de constructie.

Subiectivitatea - noua structura presupune accentul pus pe subiectivitate din care deriva importanta perspectivei actoriale.

Ex. *Ultima noapte de dragoste, intaia noapte de razboi* de Camil Petrescu.

Suprapersonajul este o realitate cu functie simbolica (un loc, un eveniment, un obiect), cu valoare centrala in opera literara; determina actiuni importante si se afla in relatie cu personajele principale carora le configureaza destinul.

Ex. *Catedrala* din romanul *Notre Dame de Paris*, *groapa* din romanul *Groapa* de Eugen Barbu, *palatul domnesc* din nuvela *Doamna Chiajna* de Al. Odobescu.

T

Tema basmului este o aventura eroica a fiintei umane care lupta pentru apararea, recuperarea, obtinerea, impunerea, etc. unei valori, reusind in actiunea sa; aceasta valoare este desemnata generic prin termenul *bine* si se constituie in opozitie cu *raul*. *Basmul este o oglindire [...] a vietii in moduri fbuloase* de G. Calinescu.

Tema reprezinta, intr-o acceptie mai larga, obiectul unei dezbateri, al unui discurs, al unui articol, etc.

Textul este un ansamblu de fraze aflate in relatie si caracterizat prin continuitatea si stabilitatea sensului.

Timpul de discurs al unui text narativ are caracter unidimensional. El este determinat de succesiunea frazelor, a capitolelor, de momentul in care se situeaza naratorul de rapiditatea (viteza) cu care povesteste.

Timpul din istorie in textul narativ are paracter pluridimensional (cosmic, mitic, legendar, istoric, psihologic). El este timpul pe care il traiesc personajele: faptele se deruleaza intr-un moment anume, cu o anumita durata, intr-o anumita ordine. In naratiune timpul din istorie intra in relatie cu timpul din discurs. Relatia dintre cele doua timpuri poate fi privita din mai multe perspective: directia celor doua temporalitati, distnata dintre ele, cantitatea proportionala intre unitatile tmporale ale istoriei si cele ale discursului in unitatea de timp.

Timpul lecturii este timpul perceperii textului.

Timpul in naratiune:

directia celor doua temporalitati:

- paralelismul ce poate fi modificat prin inversare (romanul politist) sau prin intrerupere (*O mie si una de nopti*). Rupturile in paralelismul celor doua timpuri creeaza efectul de suspans.

dianta celor doua timpuri are doua cazuri extreme:

- imposibilitatea oricarui raport;
- coincidenta totala;

corespondenta intre unitatile celor doua timpuri (al istoriei si al discursului): elipsa, rezumatul, redarea in stil direct, analiza, digresiunea.

Cantitatea de evenimente narate este un indiciu pentru ritmul sau densitatea romanului.

Tipul narativ auctorial - tipul narativ desemneaza centrul de orientare al cititorului pe baza opozitiei narato/actor:

- *Tipul narativ auctorial* desemneaza drept centru de orientare a cititorului naratorul in calitatea sa de creator al naratiunii;
- *tipul narativ auctorial* desemneaza drept centru de orientare al cititorului personajul-actor.

Cele doua tipuri se pot imbina in naratiune.

Ex. *La hanul lui Manjoala* de I. L. Caragiale.

Tiparul narativ al basmului cuprinde:

- o situatie initiala de echilibru;
- un eveniment, o imprejurare care deregleaza echilibrul initial;
- o actiune de recuperare a echilibrului;

- restabilirea echilibrului si rasplatirea eroului.

Punctul de innodare a intrigii este o situatie perturbatoare:

- un act nelegiuit, un furt, o dauna = o prejudiciere;
- o deficienta, un neajuns, o dorinta neimplinita = o lipsa;

Tiparul narativ al basmului se concretizeaza intr-o serie de situatii-tip (fuctii), cu grad mare de stabilitate, indiferent de cine si in ce mod le indeplineste.

Tiparul narativ al basmului si functiile specifice:

- situatia initiala;
- evenimentul prin care se pierde situatia initiala;
- actiunea de remediere a lipsei;
- restabilirea echilibrului initial si recompensarea autorului.

Tipizatele sunt formulare emise de institutii de stat si particulare (Serviciul de evidenta al populatiei, Serviciul Pasapoarte, CEC, banci, notariate, case de sanatate, etc.) pe care solicitantul trebuie sa le completeze, respectand urmatoarele reguli:

- sa nu completeze decat spatiile care-i sunt destinate;
- sa scrie ordonat, lizibil (de preferinta cu majuscule) si fara stersaturi;
- sa furnizeze date corecte (declarate pe propria raspundere sau dovedite cu documente anexate).

Titlul este un mijloc conventional de identificare a operei. a fost utilizat inca din antichitate, insa folosirea lui s-a generalizat abia in secolul al XVI-lea odata cu inventarea tiparului. Titlul era nu numai un mijloc de a distinge volumele operei, ci si un avertisment asupra continutului lor. Ulterior a preluat si o functie publicitara. In primile decenii ale secolului al XX-lea titlurile erau enuntiative si transparente, anuntand protagonistii, locul desfasurarii tema. Proza moderna utilizeaza titlurile metaforico-simbolice, capabile sa orienteze publicul cititor.

Tragicul presupune un conflict intre:

- erou si destin (in tragedia antica greaca);
- datorie si pasiune, ratiune si sentiment (tragedia secolului al XVII-lea).

Tragicul definea initial tragedia, specie apartinand genului dramatic. In literatura moderna, categoria tragicului este valorificata si in proza, in nuvela si in roman, cautandu-i-se si alte surse:

- confrntarea individului cu istoria (care ia locul destinului);
- lupta dintre instinct si aspiratia spre puritate sau perfectiune;
- banalitatea, absurdul sau ridicolul existentei.

Transfigurarea:

- proces complex, specific actului de creatie literara prin care un scriitor construiește, cu ajutorul imaginatiei, realitatea secunda a operei sale pornind de la datele realitatii prime, imediate;
- actul esential si distinctiv al creatiei literare si artistice.

Ex. *Istoria ieroglifica* de Dimitrie Cantemir.

Transformari textuale:

contractia textuala:

- rezumatul;
- conspectul;
- planul (schema).

expansiune textuala - tehnica insertiei cu:

- digresiune;
- citat;
- nota;
- marginalii;

translatia textuala:

- transformarea vorbirii directe in vorbire indirecta si invers;
- transformarea poeziei in proza si invers;
- traduceri.

Multe texte admit segmentarea ssau compactarea.

Constituentii textului: capitolul, paragraful, fraza, sintagma sau partea de propozitie.

Coerenta semantica si structurala a constituentilor textului este asigurata prin:

- ordonare;
- articulare;

Transgresarea timpului este o caracteristica a universului de tip fantastic si consta in incalcarea legilor temporale specifice ordinii naturale a

lumii prin fenomene de inghetare, accelerare, incetinire, inversare, comprimare, dilatare.

U

Umorul este o forma a comicului prin care situatiile, personajele care starnesc rasul sunt prezentate dintr-o perspectiva critica, dar cu bunavointa, intelegere, simpatie.

V

Valorile stilistice ale unor parti de vorbire si ale unor categorii morfosintactice.

- locutiuni substantivale;
- locutiuni adjectivale;
- locutiuni pronominale;
- locutiuni verbale.

substantivul - au mare expresivitate compuse prin alaturare:
substantiv - adjectiv sau verb - substantiv.

Adjectivul - au valoare expresiva diferite forme de superlativ absolut:

- constructii afective sau constructii arhaizate;
- constructii cu substantiv, adjective folosite adverbial;
- adjectivele fara grade de comparatie.

pronumele - expresivitate au pronumele personale in constructii care implica participarea afectiva a vorbitorului fata de o actiune sau stare: dativul etic sau adjectiv posesiv etic; unele pronume se substantivizeaza partial sau total. Alte pronume sunt intrebuintate cu forme arhaice sau populare.

Verbul dobandeste valoare expresiva prin intrebuintarea unei categorii sau caracteristici a verbului in locul alteia: personal sau impersonal, tranzitiv sau intransitiv si invers, reflexiv pentru pasiv, forme inverse in locul formelor directe. Sunt neobisnuite in limba standard si capata expresivitate:

- constructiile infinitivale *nu-l ce vinde, nu are ce spune/face*;
- constructiile verbului *a fi* cu dativ exprima ideea de posesie: *dor mi-e de casa noastra*.

Variantele sunt operele sub care se gaseste o opera folclorica.

Viziunea narativa este relatia dinrte personaj (el din poveste) si narator (el/eu din discurs), concretizata in trei tipuri principale:

- narator > personaj (viziune din spate);
- narator = personaj (viziune impreuna cu);
- narator < personaj (viziune din afara).

Vorbirea directa si indirecta sunt cele doua procedee prin care se redau, oral sau in scris, spusele unei persoane. Atribuirea acestor spuse unui locutor se face printr-un verb al spunerii (verba dicendi) sau al declaratiei (verba declarandii).

Vorbirea directa se recunoaste in scris dupa semnele de punctuatie (“;,:--). In exprimarea orala, dupa verbul de declaratie se face o pauza urmata de schimbarea intonatiei. In scris, verbul declaratiei poate fi asezat inaintea, in interiorul sau la sfarsitul comunicarii. El poate fi neutru (a spune, a zice), dar poate adauga informatii despre felul in care enunturile sunt sustinute (sopteste, striga, se rasteste) sau sunt gandite (considera, crede, presupune) sau despre felul in care sunt formulate judecatile (pretinde, isi imagineaza).

Enunturile din vorbirea directa pastreaza indicatiile de persoana, loc si timp verbal care arata cine vorbeste, cui si cand ii vorbeste. Propozitiile sau frazele pot fi: afirmative sau negative, interogative, imperative sau exclamative.

Vorbirea indirecta suprima semnele de punctuatie si marcile specifice adresarii (apelative, interjectii) sau expresivitatii (interogatii, exclamatii) si este introdusa de un verb al declaratiei care poate fi urmat de:

- o subordonata completiva (el raspunde ca ...) sau interogativa indirecta (el intreaba daca...);
- un infinitiv (el ii propune a demisiona) sau un sunstantiv care contrage o propozitie (el propune numirea in functie).

Trecerea din vorbire directa in vorbire indirecta presupune schimbari de punctuatie si schimbari la nivelul morfo sintactic al limbii.